

ECOCIDE IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW**ЕКОЦИД У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ****Melnyk P. V.**

*Candidate of Legal Sciences, Associate
Professor,
Doctoral Student
Scientific Institute of Public Law
Kyiv, Ukraine*

Мельник П. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Науково-дослідного
інституту публічного права
м. Київ, Україна*

Термін «екоцид» (ecocide) поєднує грецьке **oikos** – дім, житло, середовище проживання та **cide** – убивати. Вбачається, що вперше даний термін був використаний американським біологом Артуром Галстоном у 1970 році на Конференції з питань війни та національної відповідальності у Вашингтоні [1, с. 6].

Термін «екоцид» офіційно не визначений на міжнародному рівні як окремий злочин. Нормативний зміст такого типу діяння утворюється шляхом системного поєднання окремих положень міжнародного кримінального права, передбачених різними міжнародними нормативними актами [2, с. 188].

Заборона заподіяння шкоди природному середовищу у міжнародному праві в основному зводиться до обмеження вибору засобів і методів ведення воєнних дій. Зокрема, Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. (далі – Протокол I) у ст. 35 забороняє застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу. Ст. 55 Протоколу I визначено, що при веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довгочасної і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть шкоди здоров'ю або виживанню населення [3].

Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1976 року (далі – Конвенція 10.12.1976 р.), у ст. 1 зобов'язує не вдаватися до воєнного чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки,

у вигляді способів руйнування, завдання збитків або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці [4].

У преамбулі Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10 жовтня 1980 р. (далі – Конвенція 10.10.1980р.) міститься нагадування, що забороняється застосовувати методи або засоби ведення війни, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкомасштабної довготермінової і серйозної шкоди природному середовищу [5].

Слід відмітити, що у Протоколі I і Конвенції 10.10.1980р. міститься однаковий підхід до визначення наслідків у вигляді шкоди природному середовищу. Зокрема ця шкода повинна бути одночасно і широкою/широкомасштабною, і довготривалою, і серйозною. Такий підхід є досить дискусійним і складним у практичному застосуванні. Більш вдалою є характеристика негативних наслідків воєнного чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище викладена у Конвенції 10.12.1976 р., а саме: широкі, довгострокові або серйозні наслідки. Використання в даному випадку сполучника «або» значно розширює сферу застосування цієї конвенційної норми. На даній проблемі також акцентували увагу О. Дудоров та А. Андрушко [6, с. 9, 10].

Міжнародний кримінальний суду (далі – МКС) визнає воєнним злочином заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу. Зокрема Римський статут МКС серед воєнних злочинів у вигляді інших серйозних порушень законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, п. b (iv) ч. 2 ст. 8 передбачено умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам чи масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно надмірною в порівнянні з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою. Дане діяння відноситься до воєнних злочинів, відповідно шкода заподіяна навколишньому природному середовищу у мирний час не підпадає під юрисдикцію МКС.

У 2016 році МКС не розширюючи свою юрисдикцію заявив, що справи про знищення довкілля та захоплення земель оцінюватиме як злочини проти людяності, у ширшому контексті [7]. У п. 41 Програмного документу МКС від 15.09.2016 р. щодо відбору справ та визначення пріоритетів зазначається, що Офіс прокурора приділятиме особливу увагу розслідуванню злочинів, передбачених

Римським статутом, які вчиняються шляхом або призводять, зокрема, до руйнування довкілля, незаконної експлуатації природних ресурсів або захоплення земель [8].

У грудні 2020 року Stop Ecocide Foundation, яка організувала Незалежна експертна група з юридичного визначення екоциду у складі дванадцять юристів із різних країн світу під головуванням британського адвоката та професора Університетського коледжу Лондона Філіпа Сендса та юристки ООН, колишньої прокурорки Сенегалу Діор Фолл Соу. У червні 2021 року Незалежна експертна група представила визначення екоциду як протиправні або безглузді дії, вчинені з усвідомленням того, що існує значна ймовірність заподіяння цими діями серйозної та/або широкомасштабної, або довготривалої шкоди довкіллю [1]. Вони запропонували включити визначення екоциду до Римського статуту МКС.

Слід також відмітити, що захист природного середовища під час збройних конфліктів все більше стає актуальним питанням на міжнародному рівні. Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 2022 року ухвалено Принципи захисту довкілля у зв'язку зі збройними конфліктами (PERAC), які були розроблені експертами Комісії міжнародного права ООН [9]. 27 принципів PERAC розроблені на основі поєднання міжнародного гуманітарного права, екологічного права, захисту прав людини, а також практики держав та недержавних суб'єктів. Передбачено їх застосовування до, під час та після збройних конфліктів, а також у ситуаціях окупації.

Слід відмітити, що відповідно до принципу 9 PERAC міжнародно-протиправне діяння держави у зв'язку зі збройним конфліктом, яке завдало шкоди довкіллю, тягне за собою міжнародно-правову відповідальність цієї держави, яка зобов'язана здійснити повне відшкодування такої шкоди, включаючи шкоду довкіллю як такому.

Щодо екоциду, то він не відображений у PERAC, оскільки не визнаний як міжнародний злочин. PERAC створюють нову нормативну базу, яка встановлює мінімальний стандарт екологічної поведінки протягом усіх циклів збройного конфлікту. PERAC не є юридично обов'язковими для держав, але є надія, що вони будуть імплементовані через національне законодавство та міжнародні договори.

25 січня 2023 року прийнято Резолюцію Парламентської асамблеї Ради Європи «Вплив збройних конфліктів на довкілля», яка визнає, що шкода довкіллю в результаті збройних конфліктів може бути багатогранною, серйозною, тривалою та здебільшого незворотною. Парламентської асамблеї Ради Європи підтримала зусилля щодо внесення змін до Римського статуту МКС, щоб визначення екоциду окремим злочином.

Отже, у міжнародному праві відсутнє нормативне визначення екоциду як окремого злочину. Проте, МКС приділяє увагу злочинам, передбаченим Римським статутом, які вчиняються шляхом або призводять, зокрема, до руйнування довкілля, незаконної експлуатації природних ресурсів або захоплення земель. Слід відмітити також завищені вимоги щодо визначення шкоди природному середовищу у Протоколі I і Конвенції 10.10.1980р., яка повинна бути одночасно і широкою/широкомасштабною, і довготривалою, і серйозною.

Питання включення екоциду до Римського статуту МКС базується на необхідності передбачення складу злочину, яким спричиняється серйозна шкода природному середовищу під час збройних конфліктів та у мирний час.

Література:

1. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and core text. June 2021. URL: <https://www.stopecocide.earth/legal-definition> (дата звернення: 12.09.2025).

2. Куцевич М. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 274 с.

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : Протокол ООН від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 12.09.2025).

4. Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification techniques, 10 December 1976: United Nations, Treaty Series. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-1&chapter=26&clang=_en (дата звернення: 12.09.2025).

5. Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію : Конвенція ООН від 10 жовтня 1980р: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text (дата звернення: 12.09.2025).

6. Андрушко А., Дудоров О. Екоцид у міжнародному та національному кримінальному праві. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2024. № 1. С. 5–39.

7. John Vidal and Owen Bowcott. ICC widens remit to include environmental destruction cases. *The Guardian*. 15 Sep. 2016. URL:

<https://www.theguardian.com/global/2016/sep/15/hague-court-widens-remit-to-include-environmental-destruction-cases> (дата звернення: 12.09.2025).

8. Policy paper on case selection and prioritisation, 15 September 2016. International Criminal Court. The Office of the Prosecutor. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/policy-paper-case-selection-and-prioritisation> (дата звернення: 12.09.2025).

9. Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts: United Nations International Law Commission. *Yearbook of the International Law Commission*. 2019, Vol. II, Part 2. S. 92–96. URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210018487> (дата звернення: 12.09.2025).